

7. KOMMUNIKÁCIÓ, KOMMUNIKÁCIÓS ETIKA ÉS JOG – KIHÍVÁSOK ÉS JAVASLATOK

7.1. Összegző megállapítások, konzekvenciák

Korszakunkban a változás örök törvényszerűsége a legmeghatározóbb jelenség. Ennek főbb mozgatórugója a technológiai fejlődés okozta információs és kommunikációs forradalom. E környezetben a kommunikáció egyéni és társadalmi létszükséglet, mondhatjuk: „*communicare ergo sum*”. A kommunikáció azonban olyan kétélű „fegyver”, amely az igazság keresésének fontos eszköze, a jogot és az igazságot előmozdíthatja, de gátja is lehet. Ezért is tartom kiemelten fontosnak a kommunikáció és annak jogi és etikai kereteinek, társadalmi és jogi összefüggéseinek minél szélesebb körű feltárását és ismertetését. Az alábbiakban röviden összefoglalom a könyv főbb üzeneteit, konzekvenciáit.

- A *kommunikáció* minden emberi magatartás, cselekvés, azaz kifejezés természetes velejárója. Mondhatni, minden magatartás egyben kommunikáció és minden kommunikáció egyben magatartás. A kifejezés bármely formájában vagy módján megnyilvánuló információátadást takar, és de facto végtelen tartalmi összetevője, megnyilvánulási alakzata (az állatok táncán és a kokárdán át a Facebookig) és jelentéstartalma van. A kommunikáció tartalmát képező információ ma már egyrészt tömegigény (szükséglet), másrészt tömegtermék. A kommunikáció természete, hogy generatív hatású. A kommunikáció kommunikációt szül. A médiumok a kommunikáció generatív hatását tovább sokszorozzák, így képződik a többszintű nyilvánosság, a modern társadalom kommunikációs rendszere. Ennek kialakulása évezredek alatt végbement fejlődés eredménye. A jelenlegi információs társadalmak információközpontú társadalmak, melyekben az információ, a média központi szerepet játszik. A nyilvánosság szerkezetváltozása, a social média platformok és a mesterséges intelligencia innovatív technikai megoldásai formálják a globális trendeket és új üzleti modelleket, valamint új kommunikációs helyzeteket, és más-más „valóságokat” szülnék. Kétségtelen, hogy mindezek igénylik a jogi vagy etikai szabályozást.
- A jogi rendezés hiányossága, az erkölcsi értékek devalválódása az üzleti, szakmai *etika* felértékelődését eredményezik, és az etika *intézményesítésének* lehetünk tanúi. Az etikai intézmények formáit, eszközrendszerét a folyamatos gazdagodás jellemzi. E tudatos szervezeti folyamat új értékartikulációra képes. Az etikai intézmények közt különösen nagy jelentőséggel bírnak – az etikai alapértékeket, magatartás- és viselkedésmintákat megjelenítő – etikai kódexek, melyek zsinórmértékül szolgálnak adott szervezet, vagy szakma számára.
- A kommunikációs *normák gyökereinek* megjelenése az emberrel egyidős. A polgári forradalmak, majd a II. világháború sokkját követő nemzetközi

dokumentumok által elismert kommunikációs alapjogok, majd a kommunikációs forradalom hatására születő újabb jogok jelentették fejlődésének főbb állomásait, amelyekre nagy hatással voltak a médiaforradalmak. Mindennek terminus technicus a kommunikációs jog, amelynek egyre bővülő, heterogén joganyaga (jogforrási rendszere) behálózza az egész jogrendszert, az esetjogtól a szupranacionál normáig. Olyan, mint az emberi idegrendszer. A szabályozás célja a szabad kommunikáció biztosítása, az államhatalom feletti társadalmi kontroll, a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek korlátozása, esetleg szankcionálása, az igazság, a törvényes és felelős társadalmi kommunikáció.

- *A kommunikációs jog* a jogtudomány önállóan körülhatárolható, új, fejlődő, interdiszciplináris jellegű, plurális, sui generis jogágazata, amely integratív jellege folytán egyesíti a kommunikációt szabályzó normákat, jogintézményeket. A kommunikációs jog jogágazata sosem lesz olyan, mint a tradicionális jogágak, hisz vegyes jellege és több funkciója okán számtalan specifikummal (species) rendelkezik.
- *Fogalma tárgyi értelemben* (norma agendi) a kommunikációra vonatkozó jogszabályok összessége. *Alanyi értelemben* (facultas agendi) a tárgyi jogi értelemben vett kommunikációs jog normái által biztosított – sajátos tárgyú és tartalmú – alanyi jogosultságoknak, lehetőségeknek és kötelezettségeknek, felelősségi elemeknek és szankcióknak az összessége.
- *Alanyainak köre* rétegzett (egyén, szervezet, állam), minden jogviszonyban sokszorozódik (multiplicavit hatás). A joggyakorlók a cselekvő (aktív) alanyok, míg a kötelezettek a jogviszony inaktív (passzív) alanyai, akik egyben a jogosultsághoz kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyaivá válnak, és egymáshoz szervesen kapcsolódnak.
- A kommunikációs jog *tárgykörébe* tartozik minden, a kommunikáció – bármely formájában vagy módjában megvalósuló információkérés, -gyűjtés, -átadás vagy -megtagadás – által keletkező jogviszony. Ezek védelme azonban nem korlátlan. Általános és különös, ius (jogi) és non ius (erkölcsi, önszabályzó normák) korlátok képezik a kommunikációs jog kontrollrendszerét. A kommunikációs jog *tartalmi elemeit* nemcsak a konkrét jogosultságok, lehetőségek, hanem – aktív, passzív, tevéleges és tartózkodó – kötelezettségek, felelősségek, korlátok és szankciók összessége alkotja.
- *Jogforrási rendszerében* rétegzett, valamennyi jogforrási elem megtalálható. Normarendszerében egyaránt találkozunk az anyagi és alaki, cogens és diszpozitív, valamint közjogi, magánjogi és büntetőjogi normákkal. Olyan heterogén jogegyüttest ölel fel, melyben a közjogi és magánjogi elemek szoros kapcsolódásuk miatt gyakran keverednek, sokszor nehezen elkülöníthetők. Személyi, tárgyi, területi, időbeli hatálya általános értelemben mindenre kiterjedő (*erga omnes*), konkrétan az adott jogviszonyra vonatkozó szabályok határozzák meg.

- *Megnyilvánulási területei* szerint, különböző jogágak speciális halmazát alkotja. Az alkotmányi kommunikációs alapjogok képezik a kommunikációs jog általános részét, míg a különös részeként foglal helyet pl. a reklámjog, PR-jog, a média és sajtójog, a szerzői jog, az adatvédelmi jog, a versenyjog, a fogyasztóvédelmi jog, az internet jog, infokommunikációs jog és a marketingjog, valamint vannak „társjog”-ai. A közös (genus) de facto a kommunikáció.
- A kommunikációs jog *alapjogi rendszerében* kiemelkedő jelentőségű a humanitas, mint *semina rerum* („a dolgok magjai”), az információszabadság, mint *sine qua non* (alapfeltétel) és a kommunikáció szabadság (*freedom of communication*), mint *genus proximum*. Eme alapjog a kommunikációs jogok alapszabadsága, amelynek védelme a szabad kommunikáció szinte felsorolhatatlan sokféle megnyilvánulási alakzatának biztosítására irányul.
- A *kommunikációs alapjogok*, mint alkotóelemek közt vannak primer (*lex primaria*), nevesített kommunikációs alapjogok – mint a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadsága, a véleményszabadság, a szólás és a médiaszabadság, valamint az alkotás (művészeti, irodalmi, tudományos) és az oktatás szabadsága, a gyülekezés és az egyesülés szabadsága –, amelyek a kommunikációt közvetlenül és elsődlegesen szolgálják. Vannak ún. *secunder* elemei (*lex subsidiariae*), mint pl. kommunikációs jellegű részjogok, eljárásjogok, kommunikációs kötelezettségek, tilalmak, felelősségek és jogállami követelmények. Valamint az ezekhez társuló kommunikációs eszközrendszer, intézmény- és szervezetrendszer, amelyeknek csak közvetett, másodlagos funkciójuk a szabad kommunikáció, a társadalmi nyilvánosság szolgálata. Mindezek kapcsolódásait a szinergia (együttműködés), az interdependencia (kölsönös függés), ellenőrző szerep és a generativitás (továbbgyűrűző hatás) jellemzi.
- A kommunikációs jog *alapelveit* áthatják a nemzetközi, illetve az EU-alapdokumentumok jogelvei. Általános alapelvei közé tartoznak az alkotmányi alapelvek, alapértékek, valamint a kommunikációs szabadsághoz, a demokrácia, a jogállamiság elvéhez közvetlenül kapcsolódó jogelvek, továbbá a kommunikációs jog primer jogágainak (pl. médiajog, adatvédelmi jog, reklámjog, szerzői jog) általános elvei.⁷⁰⁰ Emellett a kommunikációs jog sajátos alapelvekkel is bír. Mindezek megadják e jogágazat jogdogmatikai egységét. Ezek közül kiemelt jelentőségű: a törvényesség elve; igazság védelmének elve; kommunikációs alapjogok tiszteletének elve; arányosság és szükségesség elve; a jóhiszeműség, tisztesség, méltányosság elve; a jogbiztonság és jogismeret elve; a hiteles tájékoztatás elve; a kommunikációs és információs esélyegyenlőség elve; az értékluralizmus elve; a nyilvánosság és

⁷⁰⁰ A büntetőjog területéről példaként említhető az általános, római jogból eredő *nullum crimen sine lege*, *nullum poena sine lege* elve vagy a diszkrimináció tilalmának elve.

átláthatóság elve, a kommunikációs joggal visszaélés tilalmának elve; a felelősség és az ártatlanság vélelmének elve.

- *Intézmény- és szervezetrendszer* sokszereplős (kommunikációs funkcióval és feladatokkal bíró, azt művelő, védő, ellenőrző, szankcionáló stb.) államhatalmi, közszolgálati, hatósági, hivatali szervektől a kommunikációs iparág gazdasági, szolgáltatói szereplőin át, a politikai és a civil szektor közérdekű, kommunikációs érdekképviseleti tevékenységet folytató társadalmi szervekig heterogén szervezeti struktúrát egyesít.
- A kommunikációs jog tárgykörében számtalan fontos *nemzetközi és EU-norma* született. A médiajog, az adatvédelem szabályain át az internet, a PR- vagy szerzői jogig. E normák jelentős hatással bírnak a tagállami normaalkotásra, a kommunikációs jog alakulására, és annak közjogi részén foglalnak helyet.
- A kommunikációs jog hálószerű rendszert alkot, melynek sajátos jellemzőit a „*Hálómodell*” ábrák reprezentálják.

A kommunikációnak és etikai, jogi szabályozásának számtalan kihívással kell szembenéznie. E kihívások megoldása lényegesen befolyásolhatja az információs társadalmak további alakulását.

7.2. Kihívások

A világméretű tendenciák, mint pl. digitalizáció, vagy a mesterséges intelligencia, robotika nemcsak fókuszba állították az *információs társadalmak* szerepét és ezek továbbfejlesztésének, a *jogi környezet* megteremtésének szükségességét, mint a fejlődés lehetséges útját, hanem tisztázta más prioritásokhoz képest a *versenyképességre gyakorolt kiemelt szerepét*.

A technológiai robbanás hatása az ipari forradalomhoz hasonlítható, és *alapjaiban alakítja át a világban működő rendszereket*.⁷⁰¹ A *digitális gazdaságban, társadalomban a tudás a legfontosabb erőforrás, az információ mint szükséglet* jelenik meg, és *mint gazdasági termék, áru, illetve szolgáltatás formát ölt, és önálló piacot alkot, ahol az információ meghaladja az áruk, az energia és a szolgáltatások fontosságát*.⁷⁰²

A globális átalakulás új szerepek, feladatok, és kihívások elé állítja az összes szereplőt. A cél az új növekedési pályák kialakítása, a fenntartható fejlődés és az általa megkívánt *új jogi és társadalmi berendezkedés, a fejlődéssel autentikus jogi környezet biztosítása*. E posztindusztriális társadalmakban számtalan kommunikációra és normarendszerére ható tendenciával, és kihívással kell szembenézni.

⁷⁰¹Buday-Sántha Andrea: Kommunikáció, mint versenyelőny a XXI. században. In: *PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Évkönyv 2004-2005*. II., PTE KTK, Pécs, 2005.233-252.

⁷⁰²Komenczi Bertalan: *Információelmélet*. Eszterházy Károly Főiskola távoktatási anyag. Eger, 2002. 210.

Ezek forrása többirányú. Az információs környezetből és technológiákból épp úgy ered, mint például a közösségi média szervezett csoportjainak összeesküvés-elméletei⁷⁰³ iránti fogékonyság vagy deficit. Az aktuális problémák, illetve veszélyek közül a főbb megnyilvánulási területekre kívánom ráirányítani a figyelmet, melyek komoly hatást gyakorolnak a kommunikáció, a kommunikációs jog és etika alakulására.

A) A technológia – Szabályozás ellentmondásai

A következő időszakban gyökeresen átalakíthatja a jog minden területét a technológia.⁷⁰⁴ A kommunikációs forradalom következtében a technológia által szétzilált *nemzetállam nem hozott létre* olyan feltételrendszert, amelynek segítségével *megbízható, kiszámítható jogalkotás* lenne.

A szabályozást egyes országok csak a nemzetállam keretei közt tudják elképzelni és végrehajtani, mert a szabályozás legitimitását csak a nemzetállami kereteken belül látják biztosítva. Kérdés, hogy mennyire sikerül a *technológiának szabályozási alapot* létrehozni. Ma a technológia és a szabályozás ütközésben van. Ennek problémáját jól érzékelteti, hogy a 2008-as pénzügyi válságnak a kiváltó oka is a nemzetközi és a nemzeti szabályozó rendszer volt, amely nem volt képes lépést tartani a fejlődéssel.⁷⁰⁵

A globalizált világban megjelenő technológiai és egyéb kihívások a fejlettség jelenlegi szintjén nap mint nap nemzetállami szinten vet fel új és új jogi és etikai kérdéseket. Gondoljunk itt a biotechnológia (pl. klónozás, szervátültetés, ujjlenyomat-azonosítás), a globális pénzügyi technológia vagy akár a környezetvédelem (pl. felmelegedés, klímaválság, CO₂-kibocsátási kvóták, klónozás nemzetközi ellenőrzése, az atomerőmű biztonságtechnika sebezhetősége, kibertámadások stb.), egészségügy (pl. járványok) problémáira. Ezen globális problémák kezelése, megoldása lokálisan, nemzetállami szinten nem vezet tartós, átütő eredményre. A globalizált világ kihívásaira globális válaszokat, szabályozási kereteket kell megfogalmazni a nemzetállamok összességének.

B) Robotika, mesterséges intelligencia – Szabályozási környezet hiánya

A mesterséges intelligencia jelentős eszköz a globális társadalmi kihívások kezelésében,⁷⁰⁶ ugyanakkor nagy veszélyeket hordoz magában a szabályozási környezetének kialakításában a késlekedés. Az EU úgy véli, hogy a szabályozási bizonytalanság az ipari ágazat részéről túlzottan óvatos reakciókat eredményezett.⁷⁰⁷

⁷⁰³Krekó Péter: *Tömegparanoia [Mass Paranoia]*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2018.

⁷⁰⁴Robotközjegyzők és virtuális ügyvédek? Gyökeresen átalakítja a jogot a technológia. Budapest, *Ügyvédek lapja*, 2019/1. sz. 43-44.

⁷⁰⁵Róna Péter: Globális vírusfertőzés, avagy a kapitalizmus átalakulása. Interjú Róna Péterrel. *Harvard Business Review*, 2011. 4. sz.

⁷⁰⁶Európai Parlament: *A mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitikáról szóló jelentés (2018/2088 (INI))* 2019. 6. Y. pont, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0019_EN.html. Letöltés: 2020.05.01.

⁷⁰⁷i.m. Európai Parlament: 2019. 14. 2. 50. pont

A mechanikus műveleteket végző ipari robotok mellett a tudattal, személyiséggel, sajátos intelligenciával rendelkező fejlettebb robotok térnyerése várható. Ezek már olyan mechanikus szerkezetek, amelyek szenzorok révén autonómok, adatot gyűjtenek-közölnek a környezetükről, öntanuló képességük és fizikai megjelenésük van, alkalmazkodnak a környezetükhöz és levonják a következtetéseket a környezetváltozásokból.⁷⁰⁸ A robotok és egyéb mesterséges intelligenciával bíró technikai produktumok térnyerésével egyre égetőbb alkotmányi, kommunikációs, információs, személyiségi és egyéb jogi kérdés (pl. piaci bevezetés, szabványosítás, engedélyezés, szavatosság, szerződési kellékek, ipari szttenderdek, felelősség, adat- és fogyasztóvédelem) merül fel, mely tovább formálja a kommunikációs joganyagot. Gates szerint az okos robotokat felváltják az ügyes robotok.⁷⁰⁹

Eljött az idő a tudattalan gépeket, és azt felváltó humanoid (emberszabású) robotokat⁷¹⁰ érintő jogi szabályozás kialakítására, hogy a fejlődés irányítható mederben folyjon. Az EU úgy véli, hogy minden szabályozási keretben szerepelnie kell a rugalmasságnak⁷¹¹ a mesterséges intelligenciára vonatkozó átfogó szabályozás vonatkozásában, amelyek kellően általánosak, azonban olyan mértékig konkrétak is, hogy érdemiek legyenek az ágazat számára.⁷¹²

C) Többszintű nyilvánosság – Információs szegregáció – Polarizált társadalom

Az információs társadalomban a többszintű nyilvánosság minél szélesebb térnyerése, a médiumok megsokszorozódása az alkotmányi és törvényi szabályozás szükségességének kereteit átalakítják. A kommunikációs és *információs esélyegyenlőség* megvalósításának feltétele, hogy valamennyi polgár tájékoztatása és plurális tájékozódási lehetősége biztosított legyen az adott társadalomban.

A *médiapluralizmus* megvalósulása esetén is az egyes polgárok tájékozódási jellemzőik – értékrendjük, érdeklődési körük, tájékozódási szokásaik, differenciált médiahozzáférésük, digitális írástudásuk és egyéb személyes kondícióik – által

⁷⁰⁸ Udvary Sándor: Robotok – eljött az idő a jogi szabályozás kialakítására. *Ügyvédek lapja*, LVII. évf. 2018/5. sz. 11.

⁷⁰⁹ Gates, B.: Bill Gates elmagyarázza, miért kell mindenkinek optimistának lenni. *MIT Technology Review*, 2019., <https://www.technologyreview.com/s/612924/bill-gates-explains-why-we-should-all-be-optimists>, Letöltés: 2019.06.13.

⁷¹⁰ A mesterséges intelligenciával bíró robottechnológia alkalmazásával nemzetközi bünszervezet ügy követett el bűncselekményt, hogy az angol energiacég német leányvállalata üzletvezetőinek arcát és hangját állították elő, így bírva rá az anyacéget jogtalan utalásokra, ilyen célra első ízben felhasználva a robottechnológiát. Stupp, C.: Fraudsters Used AI to Mimic CEO's Voice in Unusual Cybercrime Case. *The Wall Street Journal*, 12. June 2020., <https://www.wsj.com/articles/fraudsters-used-ai-to-mimic-ceos-voice-in-unusual-cybercrime-case-11567157402>

⁷¹¹ Róna Péter: Globális vírusfertőzés, avagy a kapitalizmus átalakulása. Interjú Róna Péterrel. *Harvard Business Review*, 2011. 4. sz.

⁷¹² *Európai Parlament: A mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitikáról szóló jelentés (2018/2088 (INI))* 2019 15. 3. 54. pont, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0019_EN.html, Letöltés: 2020.05.01.

⁷¹² i.m. Európai Parlament: 2019 22, 4, 116. pont.

eltérő információs adattartalommal bírnak. Ennek folytán más-más valóságképek (*Valóság 2.0, valóság buborékok*), illetve tájékozottságuk alakul ki ugyanazon témában. Másrészt az információ hozzáféréstől pl. a digitális írástudás, vagy a digitális platformok elérhetőségének hiányában a valós és *plurális információktól* „elzárt” polgárok rétege alakul ki.⁷¹³ Az információhoz jutás szerint *polarizálódik a társadalom valóságképe*. Az információs esélyegyenlőség oktatással és ingyenes állami hozzáféréssel, a médiapluralizmus szélesebb jogi garanciákkal lenne biztosítható.

D) Big Data – Információmonopóliumok – Információgyarmatosítás

A Big Data, az internet használatával generált nagy mennyiségű adathalmaz, mely a felhasználók viselkedésére vonatkozó adatokat tartalmazza (pl. név, életkor, lakóhely, vásárlási szokások, GPS-jelek).⁷¹⁴ A digitális technikák állami, társadalmi és gazdasági beágyazottságával párhuzamosan nő az adatgyűjtés, és az ennek során keletkező adattartalmak mérete. Ezeknek az *adativagyonoknak* a jogszerű tárolása, felhasználása és továbbítása tárgyában aggályok merülnek fel. Az adativagyonokat birtokló *információmonopóliumok* – pl. nagyhatalmak, kommunikációs iparágban működő multinacionális nagyvállalatok, egyéb hatalmi szereplők, akik jogszerű, olykor jogszerűtlen eszközökkel – végeznek nagyarányú információszerzést, -birtoklást, kizárólagos -kezelést. A társadalmi, politikai és gazdasági szférában – leggyakrabban hálózati formában – megjelenő információmonopóliumok, az általuk birtokolt adatkörben döntő befolyásra képes *információs hatalmak*. Ez a folyamat az *információgyarmatosítás*, mely új típusú terjeszkedési forma.⁷¹⁵ Veszélyes, ha egy cég, vagy akár állam túl sok adattal rendelkezik, mert az *digitális diktatúrához* vezethet.⁷¹⁶ Mindezt csak nemzetközi szervezetek széleskörű összefogásával és kodifikációs lépéseivel lehet jogi keretek közé szorítani.

E) Jogalkotás – Törvényi korlátok – Általános fogalmak

A kommunikációs, információs jogokat érintő hatósági ügyek és bírósági perek száma lineárisan növekszik, melynek számtalan eredője van. A jogalkotás mikéntje hatással van a kommunikációs jogok érvényesülésére. Az általános fogalmak használata, illetve a jogalkotói fogalomalkotások elmaradása esetén a törvényalkotó szándékától eltérő jogértelmezésre és joggyakorlatra ad lehetőséget.

Az egyes alapjogok korlátai is hatással vannak a kommunikációs jogok érvényesülésére, és viszont. A kommunikációs jogok törvényi korlátai a jogosultak és kötelezettek részére hivatkozási alapot jelentenek akkor is, ha annak jogi

⁷¹³ Buday-Sántha Andrea: „Minek nevezzetek?” Az információs jogok jelene és jövőbeli szabályozási kihívásai. *JURA*, PTE ÁJK, Pécs, 2019.

⁷¹⁴ *A nagy mennyiségű adat és a személyes adatok védelme*. Pesti Ügyvéd, 2016/10 (Október) sz. 16.

⁷¹⁵ Buday-Sántha, Andrea: *Kommunikációs jog. Kommunikációs jog és „hálómódelje”*. Fakultás Kiadó, Budapest, 2018. 254-255.

⁷¹⁶ Dezső András: A szemünk láttán épül ki a digitális diktatúra. *Index*,

https://index.hu/kulfold/2018/09/22/a_szemunk_elott_epult_ki_a_digitalis_diktatura/, Letöltés: 2018.09.22.

megalapozottsága nem áll fenn. A *joggal való visszaélés* esetére a bírósági jogorvoslat a garanciális elem.⁷¹⁷

A Covid19 világvárvány és a háború okán kihirdetett veszélyhelyzet lehetőséget biztosít rendeleti kormányzásra, az alapjogok és kommunikációs jogok korlátozására. A korlátozások természetüknél fogva magukba hordozzák az esetleges visszaélésszerű joggyakorlást a jogalkotók, jogalkalmazók és a joggyakorlók részéről egyaránt.

F) Jogalkotás – Alkalmazkodási deficit

Az információs társadalmak fejlődésével párhuzamosan *a világ fejlett országainak jogrendszerében* nyomon követhető a *kommunikációs jog*, mely a legdinamikusabban változó és bővülő joganyag. A jogalkotási „bumm”, a *menyiségi jogalkotás, az állandó jogszabályváltozás* – mint pl. hazánkban 2010-2015 közt 60 ezer oldallal több jogszabály jelent meg, mint a közlőny összes számának terjedelme hatvan év alatt, 1945 és 2005 között⁷¹⁸ – és a *minőségi normaalkotás hiányának problémáját is felveti*.

A tendencia a jogismeretre, a jogkövetésre és a jogérvényesítésre egyaránt negatív hatást gyakorol. A kommunikációs jog e tárgyú primer kutatás adatai arra is rámutattak, hogy sok a joghézag, és a jogalkotók nem tudnak lépést tartani a társadalmi, gazdasági átalakulással, a valós szabályozási igényekkel.⁷¹⁹

G) Információs környezetszennyezés – Fake news

Az információs környezetszennyezés – azaz a tömegméretű információáramlásban a nagy reklámzaj, a megtévesztő, az ál- és hamis hírek, az összeesküvés elméletek, az ezekre épülő kampányok növekvő száma (stb.) – nehezíti az egyén valós, tényszerű információhoz jutását, illetve *információs szelekcióját*. A manipulatív kommunikációs visszaélések csökkentik az információk megbízhatóságát, az *információs bizalmi indexet*, mely komoly veszélyt és gondot jelent a személyiségi- és információs jogok, valamint a közügyek terén.

Az *információs térben* megjelenő torz információs tartalmak kialakulásában meghatározó a *médiavisszaélések* – mint pl. az álhírek, hamis hírek, félretájékoztatás (hoax, fake news); az online zaklatás, bosszúból közzétett pornográfia („revenge porn”); a kattintásra csábítás („clickbait”); a sértő kifejezések, a gyűlöletbeszéd és a propaganda;⁷²⁰ a kommunikációs

⁷¹⁷ Buday-Sántha Andrea: „*Minek nevezzetek?*” *Az információs jogok jelene és jövőbeli szabályozási kihívásai*. [What do I call?] The current and future regulatory challenges of information rights] *JURA*, PTE ÁJK, Pécs, 2019. 9-10.

⁷¹⁸ Körmendy Zsolt: Törvényalkotás futószalagon. *Magyar Nemzet*, 2016.01.05.

⁷¹⁹ Buday-Sántha Andrea: *A kommunikációs jog és rendszere*. PhD értekezés, 2016., <http://ajk.pte.hu/doktori-iskola/vedesek>, Letöltés: 2016.01.29.

⁷²⁰ Az Európai Parlament által 2018. május 3-án fogadta el „*A tömegtájékoztatás szabadságáról és sokszínűségéről az Európai Unióban*” című állásfoglalást, mely már utal a tömegtájékoztatást érintő egyes visszaélési formákra. European Parliament: *Media pluralism and media freedom in the European Union*. (2017/2209(INI), 2018, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_EN.html, Letöltés: 2018.04.07., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0019_EN.html, Letöltés: 2020.05.01.

discrimináció⁷²¹; az újságírókat fenyegető nacionalizmus, populizmus, az információ hatalom birtokosainak kényszerítő kiszolgálása az egzisztenciális függés okán; az állami, gazdasági, politikai médiaellenőrzés és -nyomás, a pszichológiai erőszak; valamint ezek eredményeként megjelenő öncenzúrára – szerepe. A visszaélési formák jogi szabályozása, oktatása, a bűnmegelőzés növelése, és a jogorvoslati lehetőségek könnyebb igénybevétele mérsékelheti e tendenciát.

Az álhír, a fake news jelensége sok problémát okoz mindennapjainkban. A mai médiakörnyezetben a hamis hírek gyorsan terjednek, mivel az információfogyasztáshoz való hozzáférés akadályai „eltűntek”, és a közösségi média oldalai nyílt, ingyenes és korlátlan platformokká váltak a hírek megosztására és fogyasztására. A közösségi oldalak és a hamis hír közlésének kapcsolatáról szóló legfrissebb adatok azt mutatják, hogy az álhírt tartalmazó webhelyek forgalmának 41,8%-a közösségi médiából származik, míg a hagyományos és a legfrissebb hírportálok csak a teljes forgalom 10%-át teszik ki.⁷²² Az álhírek rontják az információs környezet egészségét, az emberek megbízható és pontos információkhoz való hozzáférését.⁷²³

H) Covid19 világjárvány – „Infodémia”

Az egészségügyi járvány alatt megnőtt egyrészt az információéhség, a médiafogyasztás, másrészt a fogyasztók igénye a megbízható hírekre. A hírekbe vetett bizalom nemzetközi összehasonlításban Finnországban a legmagasabb 65%-kal, míg a legalacsonyabb hazánkban 30%-kal, Szlovákiával együtt. Korábban már ismertetett *Digital News Report 2021* jelentésben a koronavírus-járványnak a közönségre és a médiapiacra, híriparra gyakorolt hatását „sötét felhő”-ként értékelték a Reuters Intézet kutatói.

A világjárvány felerősítette a hiteles és megbízható információkhoz való hozzáférés jelentőségét, az internethasználók egészségügyi tartalomgyártását, mely hatalmas közösségimédia-forgalmat generált.⁷²⁴ A WHO megállapítása szerint, a Covid19 közösségi média korszakának első globális, információs járványát eredményezte. Ez az „infodémia, túlzott mennyiségű információt jelent egy adott problémáról, ami megnehezíti a megoldás azonosítását. Téves információkat, félretájékoztatót és pletykákat terjeszthetnek egészségügyi vészhelyzet idején.”⁷²⁵

⁷²¹ Kommunikációs diszkrimináció (discriminacio) nem más, mint a kommunikáció alanyainak, célcsoportjainak megkülönböztetése az információ-, a hír-, az adatátadás, illetve -átvételben.

⁷²² Allcott, H. – Gentzkow, M.: Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, (2017) 31 (2): 211–36.

⁷²³ Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE): *COVID-19: Governments must promote and protect access to and free flow of information during pandemic*. (2020) <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25729>, Letöltés: 2021.01.31.

⁷²⁴ Nan, X. – Thompson, T.: Introduction to the Special Forum on 'Public Health Communication in an Age of COVID-19'. *Health 2020*.

⁷²⁵ United Nations Department of Global Communications (UN DGC): *UN tackles 'infodemic' of misinformation and cybercrime in COVID-19 crisis UN.org*. 2020. <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/un-tackling-'infodemic'-misinformation-and-cybercrime-covid-19>, Letöltés: 2021.01.31.

E helyzetben nő az állam felelőssége az információszabadság minél szélesebb körű biztosítása, és alkotmányos intézményvédelmi kötelezettségeinek teljesítése terén.⁷²⁶

I) Digitális állam – Információs kormányzás

Az információs társadalmak jellemvonása a digitalizáció. Ez új lehetőséget teremtett az állam részére is feladatainak ellátásában. A digitális megoldásokkal *jelentős hatékonyságnövelés és költségcsökkentés is elérhető*, miközben a szolgáltatások elérhetősége gyorsul. A digitális hálózatok azonban alkalmasak politikai célok előmozdítására, vagy akár egy társadalmi berendezkedés fenntartására, a polgárok ellenőrzésére, a megfigyelés körének bővítésére. Az elemző cégek szerint, világunkban nő az autokratikus berendezkedésű államok száma. Ennek szélsőséges esetét jelzi a totális megfigyelés rendszerére építő kínai állam. A 2020-ra kész digitális rendszer az egész társadalom és államszervezet működését az adatokra építi, magát a *diktatúrát digitalizálja, az algoritmikus kormányzás* céljából. Az autoriter rendszert képviselő állami propaganda a magánszféráért, a polgárok korlátozott cselekvési lehetőségéért cserébe a biztonságot ígér, melyet csak az erős állam, az információs autokrácia tud garantálni – szól a hivatalos magyarázat.⁷²⁷ A XXI. század más autoriter vezetői számára is kézenfekvő megoldás az *információs autokrácia* kiépítése, mely *látszat demokráciaként* működik. Főbb jellemzői: a média felvásárlása és ellenőrzése, az állami propagandagépezet, a manipulált tájékoztatás, az állami hirdetések megvonása, perekkel kialakított újságírói öncenzúra, a politikai intézményrendszer uralása. Olyan újfajta tekintélyuralom, ahol az önkényurak „a hatékony és jóságos vezetők” képében tüntetik fel magukat, és „egyensúlyoznak a nyílt diktatúra és a demokrácia között”.⁷²⁸ Ezek az állami berendezkedések, azt a veszélyt hordozzák magukban, hogy a nemzetközi kommunikációs és *információs teret* sajátos eszközeikkel befolyásolják, másrészt e rendszer által képviselt megoldások terjednek. A világ más országai számára a politika és a jog terén mintavételül szolgáló „*jogalkotási termékminták*” adaptálhatók. Az EU céljaival ellentétes folyamatot képvisel mindez, ezért hathatós védelmi és megelőzési intézkedéseket kíván.⁷²⁹

⁷²⁶ Polyák Gábor – Nagy Krisztina: Regulating health communication in the post-thuth era. *Intersections East European Journal of Society and Politics*, 2021.

<https://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/issue/archive>, Letöltés: 2022.01.29.

⁷²⁷ Dezső András: *A szemünk láttán épül ki a digitális diktatúra.*

https://index.hu/kulfold/2018/09/22/a_szemunk_elott_epult_ki_a_digitalis_diktatura/, Letöltés: 2018.09.22.

⁷²⁸ Urfi Péter: *Az önkényuralomhoz ma már nem kell bebörtönözni ezeket, elég a propaganda.*

<https://444.hu/2018/07/16/az-onkenyuralomhoz-ma-mar-nem-kell-bebortonozni-ezreket-eleg-a-propaganda>, Letöltés: 2018.07.17.

⁷²⁹ Dezső András: *A szemünk láttán épül ki a digitális diktatúra.*

https://index.hu/kulfold/2018/09/22/a_szemunk_elott_epult_ki_a_digitalis_diktatura/, Letöltés: 2018.09.22.

J) Információs hadviselés – Háborús dezinformáció – Kibertámadás

Az információs hadviselés, a digitális eszközök és hálózatok útján, mindenek előtt az interneten, különböző formában megvalósuló *célzott informatikai támadások*, mint pl. a kibertámadások, hacker-betörések. Ennek keretei közt megvalósuló leggyakoribb visszaélések: a spam (kéretlen reklámüzenetek); a honlap-rongálás; az információkiszivárogtatás (pl. a 2013-as Edward Snowden-ügy); az adatlopás, jogosulatlan adatátadás (pl. a 2018-as Facebook-botrány); dezinformációk manipulatív célú terjesztése; alkotások, védjegyek, márkanevek jogosulatlan terjesztése, használata. Ezek a cselekmények számtalan féle jogsérelemmel járnak (a személyiségi, szerzői jogi sérelmektől a választási csaláson át a gazdasági haszonszerzésig). Emellett a hadviselés klasszikus eszköze az adatlopás, kémkedés és a dezinformációk. Ezen információszerzési eszközök alkalmazása az információs térben is meghonosodott. A katonai, politikai és üzleti *kibertámadások*, a kiberbűncselekmények egyre gyakoribbá és egyre kifinomultabbá válnak. Ez a tendencia a jövőben várhatóan tovább fog erősödni, mivel 2024-re világszerte előreláthatólag 22,3 milliárd készülék kapcsolódik majd az internethez.⁷³⁰

Az orosz-ukrán *vegyes háború* kiberhadviselését⁷³¹ az információdömping, az álhírek, a manipulált fotók, a hamis állítások, a hírhamisítások, az állami propaganda és a mélyhamisított videók jellemzik kibertérben. E küzdelemben az ukrán fél is él a morál javítását célzó álhírekkel.

Aggasztó, hogy egyre jobb az álhírek minősége, hónapról hónapra egyre nehezebbé válik például megkülönböztetni a valós híreket a hamisaktól vagy a mesterséges intelligencia felhasználásával előállított hamisított fotókat vagy deep fake videókat a valódiaktól, mely torzítja a valóságot, egyben a hírfogyasztót kiszolgáltatottá teszi, ugyanakkor a hírek ellenőrzésére készíti, a médiumokat viszont az edukációra ösztönzi. A megtévesztő híreken segít átlátni a Deutsche Welle hírportál. Összegyűjtötte a leginkább elterjedt álhíreket, illetve azokat minősítette. *A tények ellenőrzése céljából* megmutatja, hogyan lehet átlátni a megtévesztésen, és melyek a hamisítások fő trendjei.⁷³²

K) Új típusú bűncselekmények – Károkozás

Az információs társadalmakban a digitális és kommunikációs rendszerek a gazdasági fejlődés motorjai, ugyanakkor az új típusú élethelyzetekben új típusú jogsértések alakulnak ki. Ezek többsége az új digitális technológiához kötődik, mint az internet, okos eszközök (stb). Az internet globális jellege lehetőséget nyújt a határon átívelő bűncselekmények elkövetésére. A megfelelő jogi környezet,

⁷³⁰European Council: *Cybersecurity: how the EU tackles cyber threats*. 2021.

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cybersecurity/>, Letöltés: 2022.04.22.

⁷³¹A Microsoft közölte, hogy 2022. február 23. és április 8. között 37 károkozó kibertámadást regisztrált Ukrajnában. (MTI 22)

⁷³²Deutsch Welle: Fact check: Fake news thrives amid Russia-Ukraine war. *DW*, 2022.

<https://www.dw.com/en/fact-check-fake-news-thrives-amid-russia-ukraine-war/a-61477502>, Letöltés: 2022.04.21

illetve a jogkövetés alacsony szintje miatt ezek száma nő. Erre utal pl. az is, hogy az *adatvédelmi ügyekben* megháromszorozódott a jogsértések száma.⁷³³ A jelentős visszaélések, károkozások *világ- és nemzetgazdasági szinten* is komoly veszteségeket okoznak, és olykor nemzetbiztonsági kockázattal is járnak.

Eme jogsértések visszaszorítása kívánatos, mely jelentős kihívást jelent minden szereplő számára. A visszaélési formák széleskörű nyilvános publikálása *bűnmegelőzési célul* szolgálhat, valamint a jogi szabályozás szélesítése nem elkerülhető.

7.3. Javaslatok

A kommunikációs és információs technológiák minden területre kiterjedő széleskörű innovatív alkalmazása, és ezzel az információs társadalom továbbfejlesztése és jogi környezetének megteremtése jelenti az egyik kitörési pontot a gazdasági világválság, az elmaradottság leküzdésében, csakúgy, mint a növekedés, a fejlődés fenntartásában.

A könyv rámutat, hogy kommunikációs normarendszer alakulására számtalan tényező van hatással. A világban megfigyelhető trendek, jelzett problémák felszámolásának szükségessége alapvető szabályozási kérdések tisztázását vetíti előre. Ugyanakkor a jogalkotás minőségét jelzi, hogy a jogalkotó mennyire képes a változásokat követni, válaszokat adni, érdemi jogi kereteket nyújtani a kommunikációs jog kihívásaira, és érvényesülést biztosítani a kommunikációs jogoknak.

A kommunikációs jog normarendszerében a valós folyamatokat leképező jogi környezet kialakítására, a változásokat követő jogalkotás kereteinek megalkotására és a joghézagok felszámolására lenne szükség, amely jogi rendezés hiányában demoralizál, kriminalizál, és a megfelelő jogbiztonság, jogkövetés, jogérvényesítés szempontjából is elengedhetetlen. Ennek érdekében a következő ajánlásokkal élek.

A) Jogalkotók részére

A jogalkotásra jelentős szerep hárul a gyors környezetváltozás okozta szabályozási igények folytán. A törvényhozás és más jogalkotók számára az alábbi változtatási (*mutatis mutandis*) javaslatokat teszem:

- Széles körű *nemzetközi egyezségokmányt* kellene elfogadni az információs társadalmi környezetben működő fejlett jogállamoknak, amely nemcsak az egyéni, szervezeti és állami, hanem a szupranacionális és nemzetek közti kommunikációt érintő deklarációkat is tartalmazná. Az egyezségokmány tárgyalhatná a modern kommunikációs eszközök nyújtotta visszaélési

⁷³³ Péterfalvi Attila: „Jelentősen nőtt az adatvédelmi ügyek száma.” - NAIH elnöki nyilatkozata, Budapest 2016, *Pesti Úgyvéd*, 2016/5. (május) sz. 11.

lehetőségeket, illetve a multinacionalizálódás, a hálózatosodás folytán felmerülő sokszor kényes kérdéseket is. Gondolok itt például a már hivatkozott információgyarmatosítás jelenségére. Értem ez alatt a nagyhatalmaknak, illetve a kommunikációs iparágban működő multinacionális nagyvállalatoknak olyan világszintű és -méretű, jogszerű, esetenként jogszerűtlen eszközökkel végzett információszerzését és birtoklását, kizárólagos kezelését (információmonopólium), amelynek folytán országok széles körének belső működésére, irányítására döntő befolyással bírhat, ezzel szolgálva – személyes vagy országának – gazdasági, politikai, jogi vagy egyéb érdekeit. E visszaélési lehetőséget csak nemzetközi szinten lehetne kezelni. Hatékonyabb nemzetközi kodifikációs lépéseket kellene tenni az információforrások és -szolgáltatások monopóliumainak, valamint ezek multinacionalizációjának megakadályozása érdekében.

- Az *egyéb hivatkozott globális problémák*, mint pl. a technológia, a környezetvédelem, az egészségügyi világjárvány kihívásai – melyek közvetve jelentős hatással vannak a kommunikációra és szabályozására is – globális válaszokat kívánnak. Az eredményes fellépés feltétele a nemzetközi szintű együttműködés és kodifikáció.
- A *kommunikációs jog fogalmi rendszerének felülvizsgálata*, kiegészítése, fejlesztése szükséges. Jelenleg probléma, hogy a kommunikációs jogok normaszövegeiből nem lehet mindig egyértelműen következtetni az alkotmányi rendszerben elfoglalt helyükre, csak rendeltetésük ad ehhez támpontot. Kiemelendő továbbá, hogy a kommunikációs jogosultságok és kötelezettségek kölcsönös feltételezettségük okán szerves egységet képeznek, és csak együttes jogi kezelésükkel, illetve gyakorlati teljesülésükkel érvényesülhetnek a kommunikációs jogok és a szabad kommunikáció a társadalomban. Így nemcsak a kommunikációs jogok minél szélesebb körét, hanem a hozzá kapcsolódó kötelezettségeket, illetve a létező korlátokat – a jogok mellé rendelten, egzakt módon – kellene nevesíteni.
- Az általános, többértelmű jogi fogalmi meghatározások pontosítása, a hiányzó kommunikációs jogi alapfogalmak pótlása érdekében szükséges lenne az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU-s emberi jogi iránymutatás fogalmi meghatározásainak jogharmonizációja, azok beépítése a magyar jogrendszerbe, jogalkalmazásba.
- A kommunikáció, a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelésének és az egyértelmű, egzakt fogalmak hiánya az eltérő jogértelmezésre, de akár a joggal való visszaélésre is lehetőséget nyújt. Ezt a hiányt a jogalkotónak a kommunikációs jog alapfogalmainak rögzítésével sarkalatos törvényi szinten kellene pótolnia, illetve egyértelműsíteni.
- Az EU egyik fő célkitűzése, hogy információs társadalommá váljon, és a szabad kommunikáció, a kifejezés, az információ szabad mozgásának,

áramlásának elvét vallja. Szükség lenne arra is, hogy az *EU* a négy *alapszabadság* mellett a *kommunikáció szabadságát*, az információ szabad mozgását, áramlását mint az ötödik alapszabadságjogot deklarálja. Nem áruk módjára kellene kezelni, valamint az áruk és személyek szabad mozgásának keretei közt értelmezni, hanem önállóan.

- Az *EU* alkotmányában nevesítve kellene deklarálni a kommunikáció szabadságát (*freedom of communication, expression*) mint a kommunikációs jog *genus proximumát*. A kifejezésszabadság 2014. évi iránymutatását továbbfejlesztve, olyan – a tagállamokra is kötelező érvényű – dokumentumot (pl. *irányelvet*) kellene elfogadni, amely képes a kommunikációs jog alapjogi normarendszerének integrálására, egyben speciális elemeinek önálló kezelésére, szeparatív, illetve differenciált szabályozására. Ez a tagállamok szintjén lehetővé tenné a kommunikációs jog egységes, előre mutató fejlődését.
- Átfogó tartalmú *EU*-dokumentumnak kellene rögzíteni a *kommunikációs jog* legfontosabb *alapelveit*, a jogág *terminus technicusait*, amely egyben meghatározná az egyes kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető kommunikációs normáit, a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök, platformok és a tömegkommunikáció szabályozásának egységes működési elveit (pl. az internet kültéri médiumként történő kezelését, jogi megítélését), valamint az általános és különös felelősségeket, korlátokat.
- Nincs demokratikus jogállami fejlődés a kommunikációs jog fejlesztése nélkül, azaz a kommunikációs jogosultságok kiterjesztő, korlátjait szűkítő értelmezése mellett – a bővülő kommunikációs élethelyzeteket és alakzatokat követő – új részjogosítványok nevesítése, a védelmi, részvételi kommunikációs jogokat garantáló jogintézmények bővítése nélkül. Ezt a szükségszerűséget a jogalkotóknak kell realizálni. Hazánk *Alaptörvényét* ennek szellemében kellene módosítani, illetve kiegészíteni:
 - erkölcsi alapértékekkel, alkotmányi alapelvekkel (pl. a társadalmi igazságosság, a tisztesség és jóhiszeműség, a tolerancia, a méltányosság és szolidaritás, a hatalommegosztás és az államhatalmi ágak elválasztásának, a világnézeti semlegesség és a pluralitás, a szabad verseny tisztességének jogelveivel) és alapvető nemzetközi elvekkel (pl. a médiamonopóliumok tilalmának visszaállításával, információs esélyegyenlőség garantálásával⁷³⁴);
 - alapvető kötelezettségekkel (elsődlegesen az alapjogi védelemből eredő kötelezettségek önálló nevesítésével; mások alapjogainak tiszteletben tartásának, a jogok rendeltetésszerű gyakorlásának

⁷³⁴ Ádám professzor egész munkássága alatt szorgalmazta az alkotmányi alapértékek körének jelentős bővítését, a tilalmak, kötelezettségek és felelősségek tárházának kiterjesztése mellett – köztük az általam megjelölt alapelveket is. Részletesen lásd Ádám Antal publikációit megjelölve az irodalomjegyzékben.

- kötelezettségével, illetve a joggal való visszaélés tilalmának kötelezettségével);
- a felelősség önálló alkotmányi értékévé nyilvánításával (pl. a politikai felelősség egzakt nevesítésével);
 - a tilalmak körének bővítésével (pl. diszkrimináció újabb alakzataival, mivel a tilalmak tartózkodásra köteleznek, egyben más értékeket is védenek, szolgálnak, keletkeztetnek);
 - a kommunikációs jog speciális jogelveivel;
 - a kommunikáció szabadságának önálló deklarálásával és a kommunikációs alapjogok, illetve részjogok minél teljesebb körű nevesítésével (pl. információsabadság);
 - az információsabadság (tartalmi összetevőinek) nevesítésével (mely szélesebb körű jogosultságokat biztosítana a közérdekű adatok megismerésének; a közszféra, a közérdekű információk szabad átláthatóságának és az állam elszámoltathatóságának; az információk szabad áramlásának a társadalomban);
 - kommunikációs részjogosítványokkal, új részelemekkel (utalva az összetevők lezáratlanságára, a megjelöltek taxatív jellegére, illetve e jogok kiterjesztő értelmezési kötelezettségére, mivel a kommunikációs jogok, részjogok nem lezártak, kimerítőek, hisz a folyamatos fejlődés, gazdagodás jellemzi őket – ezt a kívánalmat jogtechnikailag oly módon kellene megoldani, hogy bármelyik összetevő tovább részletezhető legyen, pl. a jogértelmezési és végrehajtási rendelkezések útján);
 - jogállami garanciákkal (amely a kommunikációs jog keretfeltétele);
 - a fékek és ellensúlyok rendszerének megerősítése (pl. nemzeti konzultációval lefolytatott és népszavazással záruló alkotmányozás, mivel az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom nem eshet egybe,⁷³⁵ az AB hatáskörének visszaállítása);
 - alapvető jogalkotási követelményekkel (pl. a jogszabályok visszaható hatályának tilalmával, vagy kétharmados parlamenti többség esetén az *Alaptörvényt*, illetve a sarkalatos törvényeket csak a képviselők négyötödének szavazata mellett lehessen elfogadni, módosítani). Általános értelemben a jogintézmények összefüggéseiben történő alkotmányozás szükségessége jelenik meg.
- A társadalmi kommunikációban a plurális érdekek és értékek képviselőinek garanciája a *kommunikációs jog szervezetrendszerének* intézményi, gazdasági és politikai függetlensége („az államtól való szabadság”),⁷³⁶

⁷³⁵ Ádám Antal: Az alkotmányozásról. In: *A világ mi vagyunk*. Liber Amicorum Imre Vörös. (szerk.: Fekete Balázs–Horváthy Balázs–Kreisz Brigitta), HVG-ORAC, Budapest, 2014. 14–28.

⁷³⁶ A 47/1994. (X. 21.) AB határozat intézményesítette „az államtól való szabadság” fogalomhasználatát, és deklarálta ennek szükségességét.

amelynek növelése és a függő viszonyok csökkentése – mint jogalkotási cél – indokolt.

- Szükséges lenne továbbá a kommunikációs szabadság védelmi intézményeinek, állami és civil szervezetrendszerének, ezek feladat- és hatáskörének, illetve eljárásuknak felülvizsgálata, az esetleges hatósági visszaélések megelőzése, valamint a civil kontroll minél szélesebb körű funkcióellátási garanciáinak beépítése érdekében. Ilyen lépés lenne, például az AB korábbi jogkörének és az államigazgatás decentralizációjának visszaállítása, az ombudsmani rendszer továbbfejlesztése (pl. jogállami kontrollfunkciót jól szolgáló korábbi megoldások, mint az adatvédelmi ombudsman intézménye, kivéve ezt a funkciót a NAIH hatósági jogköréből).
- Költői hasonlattal élve, „újra kellene gombolni a mentét.”⁷³⁷ Kívánatos lenne a szabad kommunikációt biztosító normarendszert integráló, átfogó tartalmú *kommunikációs törvénykönyv* megalkotása, amellyel a jogalkotó a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelését *modus vivendi* megvalósítaná (megoldás a különböző értékek egymás melletti összehangolt létezésére). Mindezt – a jelenleg hiányzó – átlátható szerkezeti struktúrájú (általános és különös rész) és tartalmi (kommunikáció elemeihez, megnyilvánulási területeihez igazodó) szabályozás formájában, amely megteremtené a kommunikációs jog koherenciáját hazánkban.

A kommunikációs törvénykönyv kívánatos tartama (azaz milyen szabályozási részeket, területeket tartalmazzon) tárgyában végzett primer kutatás eredményeit a következő grafikonon prezentálja. Egyben megjeleníti azok fontossági sorrendjét.

Érdeemes megfigyelni, hogy a válaszadók (összesen 1.616 válasz) a kommunikációs alapjogokat érezték a legfontosabbnak (8,0%), melynek elsődleges helye az Alaptörvény. Igaz, a törvények preambulumban meg szokott jelenni a törvényhozói cél, a kapcsolódó alapjogok meghivatkozása, és azok kifejtését, a részletszabályok megfogalmazását tartalmazza a törvény/törvénykönyv – feltételezhetően eszerint gondolták az igennel válaszolók. A kitöltők szerint ezt követi fontossági sorrendben – minimális részarány különbséggel – a média (7,1%), a kommunikációs visszaélések szankciórendszere (6,9%), a kommunikációs alapelvek (6,9%), a kommunikációs szakterületek (6,7%) és a jogorvoslati rendszer (6,7%) szabályozásának egységes elhelyezési igénye. A kommunikációs törvénykönyvben szabályozandó fontos résznek tartják továbbá a válaszadók a kommunikációt felügyelő, szabályozó állami intézményrendszer, kommunikációs iparágak működési, az állami és szervezeti

⁷³⁷ Sárközy Tamás az információs társadalom joga tárgyában él e gondolattal, Pázmándi Kinga pedig a reklámjog vizsgálatának eredményeként vélekedik oly módon, hogy a magánjogban a hagyományos jogi gondolkodás ideje lejárt. A „harmadik generációs” kommunikációs alapjogok önálló jogági törekvésének idejét éljük. Hangsúlyozza a szakmai normatív önszabályozás, a gyakorlati fejlesztés integrálásának fontosságát. Lásd részletesen In: Sárközy Tamás: *Az információs társadalom és a jog. Az információs társadalom és jogrendszer.* MTA Társadalomkutatató Központ, Budapest, 2002. 16. és Pázmándi Kinga: *A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2005. 312–313.

tájékoztatás, az adatnyilvánosság és adatvédelem normáit. A válaszolók 5%-os érték alatt, de sokan ugyancsak szükségesnek tartanák, ha törvénykönyv szabályozási körébe tartoznának a kommunikációra vonatkozó jogalkotási hatáskörök, az ágazati szabályozás, a piaci versenyszabályozás, valamint a nyilvánosság, a kommunikáció etikai normái és az önszabályozás. Az eredmény alapján a legkevésbé preferált tartalmi szabályozási elem a gyülekezés és egyesülés normáinak e törvénykönyvbe integrálása. Ennél a kérdésnél az „egyéb” szabályozási területként egy-két javaslattal (pl. jó hírnév védelme) éltek a válaszadók, feltételezhetően további szabályozási területet nem láttak indokoltnak. A „nem tudom” kategória pedig nagyon csekély, amely arra utal, hogy a kérdést illetően érdemi véleménnyel bírtak a kitöltők.

18. ábra: A kommunikációs törvény szabályozási területei
(Forrás: Buday-Sántha 2018. 223.)

De vajon egy kommunikációs törvény megalkotásával a személyes, a mindennapi, üzleti, szervezeti és tömegkommunikáció, valamint az állam és a kommunikációs iparág szereplőinek magatartása kiszámíthatóbbá válna-e? A válaszeredmény alapján igen, hisz a kérdésfeltevésre válaszadók 81%-a mondott határozott igent. A felvetést elutasítók viszonylag csekély, 19%-ot képviselnek.⁷³⁸

A kommunikációs törvénykönyvnek le kellene fektetni a kommunikációs jog tartalmi összetevőit (az EU-dokumentum kívánatos elemei mellett), amelyek elsődlegesen a következők:

- az alapelvek (különösen tekintettel a kommunikáció, a kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető normáira, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök (médiiumok) szabályozásának egységes alapelveire, figyelembe véve az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU emberi jogi iránymutatás alapelveit, tartalmi követelményeit, a kommunikációs jog speciális alapelveit és ezzel a hazai jogrendszerben jogilag kötelező érvényt szerezni ezeknek az európai uniós előírásoknak);
- az alapfogalmak egyértelmű, egzakt rögzítése;
- az alapvető jogok, követelmények, korlátok (pl. a kommunikációs joggal való visszaélés tilalma);
- az általános, speciális és ágazati szabályok alkotása (oly módon, hogy kiiktassa a párhuzamosságokat, ütközéseket, felszámolja a joghézagokat és a túlszabályozást);
- a szervezetrendszer (a feladat- és hatáskörök, kötelezettségek megfelelő meghatározása);
- a jogvédelmet biztosító és a jogérvényesülést elősegítő garanciák (pl. a garanciális jogintézmények számát, funkcionális tartalmát növelni kellene, mint pl. a közszférában a transzparencia, a nyilvánosság fokozása).
- A törvénykönyvet szerkezetileg általános és különös részre kellene tagolni. Az általános rész rögzítené az alapelveket, alapfogalmakat, míg a különös rész tartalmazná az ágazati normákat és egyedi szabályokat, valamint a szervezetrendszerre vonatkozó rendelkezéseket.

A kommunikációs jog normarendszerének kommunikációs törvényben egységesítése, elemeinek rendszerben történő alkalmazása, amely növelné a jogismeretet, a jogtudatot, a jogkövetést, a jogérvényesítést, a jogbiztonságot, valamint segítené a jogalkalmazást, az oktatást, kiküszöbölne az ellentmondásokat, egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működés fejlődéséhez. Mindez társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.

⁷³⁸ Lásd In: Buday-Sántha Andrea: *A kommunikációs jog. A kommunikációs jog és „Hálómodell”*. Fakultás Kiadó, Budapest, 2018.

- A jogismeret, jogtudat, jogérvényesítés és a jogkövetés érdekében a kommunikációs jogok minél szélesebb körű *oktatása* (lifelong learning) és az információs esélyegyenlőség megteremtéséhez az állampolgári jogon járó internetes szolgáltatás állami biztosítása lenne kívánatos és javasolt, amely az információs szegregáció felszámolásában fontos demokratikus lépés lenne.
- A közérdekű adatokat, információkat az információbirtokosnak (a kezelő szervezetnek) szélesebb körben kellene nyilvánossá tenni, és elérhetőségét határozatlan ideig biztosítani az interneten. Ezzel radikálisan csökkennének az információs szabadság gyakorlása során felmerülő állami és önkormányzati kiadások, egyúttal nem merülhetne fel a visszaélésszerű adatkérés esete. Ez indokolatlanná tenné az *Infótörvény* (és kapcsolódó, alsóbb fokozatú jogszabályok) e tárgy körű módosítását, illetve az adatigénylők költségviselési kötelezettségét.

B) Vállalati és szervezeti vezetők részére

A vállalati (menedzserek) és más intézményi vezetőkre jelentős feladatok hárulnak, melyek közt szerepelnek a tárgyalt témakörben szükséges lépések. Ezek közül az alábbiak emelendők ki.

- A *biztonságos vállalati működés* feltételeinek megteremtése, melyhez intenzív innovációs törekvésekre van szükség. Az információs rendszerek, a hálózatok biztonságos működése fokozott védelmi intézkedéseket igényelnek (pl. az *adat- és kibervédelem fokozása*).
- Az *etikus külső-belső működés* feltételeinek biztosítása, és etikai intézmények használatával történő megerősítése kívánatos.
- *Hiteles, interaktív külső-belső kommunikáció*.
- Korunk kommunikációs kihívásaival (pl. álhírek, kibertámadások) szembeni *technikai és jogi védekezés* (pl. adatvédelem, jogérvényesítés, belső szabályozás).
- A *vállalati stratégia* elmaradhatatlan része a digitális fejlődés előnyeinek (robotika, mesterséges intelligencia stb.) kiaknázása mint fejlődési feltétel.
- A globális problémák (mint pl. fenntarthatóság, környezetvédelem, egészségügyi járvány) megoldásából is ki kell venni a részét az egyes vállalatoknak. Erre jó lehetőséget nyújt a *társadalmi felelősségvállalás* (CSR), melynek keretében a vállalat által választott területen nyújt támogatást, és előmozdítja a megoldást a saját környezetében.

Mindezek a lépések jelentősen hozzájárulhatnak a kommunikációs kihívások, a jogi és etikai problémák megoldásához, valamint a *kommunikációs jogok érvényesüléséhez, a jogbiztonság megteremtéséhez*, mely társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.

Szilárd meggyőződésem, hogy a kommunikációs jog eddigi fejlődése az emberiség történetében csak a „kezdeteket” jelző szakasz. Óriási átalakulás

kapujában állunk. A fejlődés által megkívánt, integrált jogi környezet kialakítása komoly kihívást jelent nemzetközi és nemzetállami szinten egyaránt. Jogi paradigmaváltásra van szükség, amelynek következtében a tradicionális jogrendszer új formát ölt. Jelenleg a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a jogfejlődés folytán a jelen és a jövő jogága. „*A kocka el van vetve.*”